

LUG‘ATLAR IZOHI

5-SINF

“Shashmaqom” – olti qismdan iborat o‘zbek musiqa asari

Aborigenlar – tub joyliklar

Adabini yemoq – qilmishiga yarasha jazosini olmoq

Akkaunt – ijtimoiy tarmoqlarda foydalanuvchining nomi

Akmal – yetuk, barkamol, kuchli

Aldamoq – ko‘zini bo‘yamoq

Aldanmoq – laqqa tushmoq

Ansambl – o‘zaro mos va uyg‘un qismlarning birikuvidan iborat bino va inshootlar majmuyi

Antonimlar – qarama-qarshi ma’noli so‘zlar.

Anvar – nurli yoki toleyi porloq

Archish – po‘stlog‘idan ajratish

Artish – tozalash

Astma – kelib chiqish sabablari turlicha bo‘lib, o‘tkir rivojlangan bo‘g‘ilish xurujlarining umumiy nomi (nafas siqishi)

Atmosfera – Yerni va boshqa planetalarni o‘rab turgan gazsimon qobiq

Ato – in’om, sovg‘a

Avatarka – foydalanuvchitaqdimoti sifatida tanlangan rasm

Bir yoqadan bosh chiqarmoq – hamjihat bo‘lmoq, yakdillik bilan

Blogger – o‘z qarashlarini internetdagi ma’lum bir platformada doimiy ravishda e’lon qiladigan kishi

Bog‘ – mevali bog‘

Boq – qara, o‘stir

Bu qulog‘idan kirib, u qulog‘idan chiqib ketmoq – e’tibor bermaslik, xotirasida tutib qolmaslik

Burni ko‘tarilmoq – kibrlanmoq, gerdaymoq

Chat – inglizcha chatter – “valdiramoq”, “vaysamoq”, “aljiramoq” so‘zlaridan olingan. Internet tarmog‘i orqali muayyan vaqtda aloqa qilish va shunday aloqani yo‘lga qo‘yishga mo‘ljallangan dastur ta’minoti chat deb ataladi.

Cherik – qo‘shin

Dafʼatan – toʻsatdan

Daromad – kishi (oila)ning maʼlum vaqtda qoʻlga kiritgan moddiy hamda pul tushumlari

Dayjest – maʼlum bir mavzu boʻyicha eng qiziqarli nashrlarni yetkazadigan maqola

Dorugʻa – shahar hokimi

Eʼlon – arabcha soʻz boʻlib, “bildirish”, “xabarnoma” degan maʼnolarni anglatadi

Eʼtiqod – qattiq ishonch, dildan eʼtirof etiluvchitushuncha, nuqtayi nazar, qarash; iymon

Ekin – hosil olish uchun ekilgan, urugʻdan unib-oʻsgan oʻsimlik

Ekologiya – odam va tabiat munosabatini oʻrganuvchi fan

Fayl – kompyuterda maʼlumotsaqllovchi diskning nomlangan sohasi

Feruza – baxtli, iqboli baland, koʻzlarimoviy rang qiz

Fonetika – nutqning tovush tizimini oʻrganuvchi tilshunoslik boʻlimi.

Gardun – dunyo, osmon

Gavhar – sayqallangan olmos

Grafika – yozma nutqning harflar tizimini oʻrganuvchi tilshunoslik boʻlimi.

Hasad – rashk, koʻrolmaslik, qizgʻanish, suq, baxillik, kimsaga xos, unga tegishli narsa, fazilat va shu kabilarni koʻrolmaslik, xush koʻrmaslik his-tuygʻusi

Havas – aqlini yoʻqotish, ehtiros, mayl, ishtiyoq, birornarsaga gʻoyat berilganlik, kuchli istak, qiziqish, zavq hissi, shunday his-tuygʻuli munosabat, biror ish-faoliyat, kasb-korga boʻlgan ragʻbat, intilish, istak, mayl

Ibora – maʼnosi bir soʻzga teng keladigan koʻchma maʼnodagi soʻzlar qoʻshilmasi.

Ibrat – odamlar uchun namuna

Ijtimoiy – inson va jamiyat hayotiga oid

Iroda – istab olingan, irodali qiz

Ism, ot – bolaning tugʻilganligi qayd etilayotganda unga beriladigan nom

Jar solmoq – baland ovoz bilan eʼlon qilmoq

Juzlab – kitob varaqlarini mahkamlab tikmoq

Kardiolog – yurak shifokori

Kitob – ma'lum matnli varaqlardan iborat, juzlab tikilgan, muqovalangan, hajmi 48 betdan kam bo'lmagan, bosma (qadimda qo'lyozma ham) asar, umuman, ma'lum shaxs, voqea-hodisa va boshqalarga oid tugal, odatda, nashr etishga (kitob bo'lishga) mo'ljallangan asar.

Ko'rgilik – kishi hayotida yuz bergan erk-ixtiyorida tashqari ko'ngilsiz voqea

Kurant – minoraga o'rnatilgan soat

Lahza – ko'z ochib-yumguncha o'tgan vaqt

Leksikografiya – lug'at va uning turlarini o'rganuvchi tilshunoslik bo'limi.

Leksikologiya – so'z va uning xususiyatlarini o'rganuvchi tilshunoslik bo'limi.

Morfologiya – so'z turkumlarini o'rganuvchi tilshunoslik bo'limi.

Ma'rifat – bilim, fan; ma'lumot; tanishish

Ma'rifat – odamiylikning to'rtinchi belgisi.

Majmua – to'plam;

Malham – davo bo'ladigan narsa

Maqom – Sharq musiqasida musiqiy ohang, kuy yo'li, tartibi, shakli

Materik – qit'a

Mehr, shams, xurshid – quyosh

Mem – mashhur bo'lib, bahsga aylangan g'oya yoki rasm

Mezon – o'lchov

Misi chiqmoq – oshkor bo'lmoq, siri fosh bo'lmoq

Muqoyasa – qiyoslash, solishtirish

Narx – tovar qiymatining puldagi ifodasi

Nufuz – obro'-e'tibor, ta'sir

Odamiylik – odamga, chin insonga xos xislatlar

Omonimlar – yozilishi va aytilishi bir xil, lekin ma'nosi turlicha bo'lgan so'zlar.

Orfografiya – so'zlarning to'g'ri yozilishini o'rgatadigan tilshunoslik bo'limi.

Ota – farzandli er kishi

Ozon – kislorodning bir ko'rinishi, o'ziga xos hidi bo'lgan gaz

Ozon qatlami – atmosferadagi kislorodli qobiq

Paronim – aytilishi va yozilishiga ko'ra bir-biriga yaqin so'zlar.

Pista – tog'larda o'sadigan past bo'yli daraxtning qobiqli danagi

Preparat – dori-darmon

Punktuatsiya – tinish belgilari haqidagi tilshunoslik bo‘limi.

Purviqor – go‘zallik va viqorga boy

Qatli om – yoppasiga qirish

Qavm – bir urug‘ga mansub, mahalla

Qo‘rqmoq – o‘takasi yorilmoq

Rabot – karvonsaroy

Raiyat – xalq

Resurs – zaxira (saqlab qo‘yilgan narsalar)

Saltanat – mamlakat

Sandiq – asralishi kerak bo‘lgan narsalar saqlanadigan buyum

Shahid – haqqoniyat yo‘lida qurbon bo‘lish

Shirinsuxan – og‘zidan bol tomadigan

Shoh – podsho

Shox – daraxt shoxi

Sinonimlar – shakli har xil, ma’nosi bir-biriga yaqin so‘zlar.

Sintaksis – gap va gapda so‘zlarning bog‘lanishini o‘rganadigan tilshunoslik bo‘limi.

Sipoh – askar

SMS – Inglizcha short – “qisqa”, message – “xabar” va servise – “xizmat” so‘zlaridan olingan bo‘lib, qisqa xabarlar xizmati degan ma’noni anglatadi

Suvoriy – otliq askar.

Ta’na – dashnom – pand-nasihat, malomat

Tabriknoma – (arabcha-forscha so‘z bo‘lib) tabrik yozilgan xat degan ma’noni bildiradi

Tadbirkor – iqtisodiy resurslarning bir-biriga qo‘shilishini ta’minlovchi, yangilikka intiluvchi, tashabbuskor, iqtisodiy xavf-xatardan, javobgarlikdan qo‘rqmaydigan kishilar

Talabchan – qattiqqo‘l

Tamal toshi – poydevor

Tavof qilmoq – muqaddas, aziz bilib e’zozlamoq

To’n – oldi ochiq uzun ustki milliy kiyim

To‘p – koptok, parcha, o‘ram, to‘da, zambarak

Tovar – sotish uchun chiqarilgan mahsulot

Valiahd – toj-utaxt vorisi

Vebinar – to‘g‘ridan to‘g‘ri mashg‘ulot

Veb-sahifa – internetdagi hujjat va ma‘lumotlar zaxirasi

Xat – xabar berish, fikr almashish maqsadida aniq manzilga

Xeshteg – ijtimoiy tarmoqlardamavzu bo‘yicha xabarlarni tarqatishda foydalaniladigan yorliq

Xursand – chehrasi ochilgan

Xurshida – baxti quyosh kabi porloq

Xuruj – kasallikning kuchayishi

Yaxshi ish – odamiylikning ikkinchi mezon. Dunyoda ezgu maqsad va ezgu ish abadiy qoladi.

Yaxshi so‘z – odamiylikning tamal toshi, tarbiyalanganlikning asl mevasi, insonning ziynati. Darhaqiqat, odamning odamga, elning elga nisbatan ezgu muomalasigina bu dunyoning davomiyligini ta‘minlaydi va madaniyatini belgilaydi.

Yaxshi xulq – odamiylikning uchinchi alomati. Yaxshilikyo‘lini tutganlar yaxshi xulq sohibi ham bo‘ladilar.

yuboriladigan matn

Yuzi shuvut bo‘lmoq – uyatli holda qolmoq

Zabarjad – yashil rangli qimmatbaho tosh

Ziroat – dehqonchilik

8-SINF

Adabiy – badiiy adabiyotga, badiiy ijod faoliyatiga oid

Af’ol – fe’l-atvor, xarakter

Afgor – xor bo‘lish, ezig‘in holatga tushish

Ahbob – do‘st

Ahmoq – bilib turib xato qiladigan kishi

Akobiri – ulug‘

Anborkashlig‘ – xas-xashak tashuvchilik

Anjuman – yig‘in, majlis

Aqlini peshlab – asoblar tig‘i, damini tiklamoq, aql-idrokini o‘stirmoq

Axloq – xulqning arabtilidagi ko‘plik shakli

Aysh-u kom – rohat-farog‘at

Azon – namoz o‘qishga chaqiriq, tong yorishish, g‘ira-shira payti

Bakovul – podshoh, xon va lashkarlarga ovqat tayyorlash ustidan nazorat olib boruvchi, bosh oshpaz

Bandi rohe, besh – yo‘ldagi band, to‘siq

Bashara – xunuk ko‘rinish, yoqimsiz qiyofa

Baxil – birovga hech narsani ravo ko‘rmaydigan, sarf-xarajatni yoqtirmaydigan

Begin – ayolga hurmat yuzasidan murojaat qilganda qo‘llaniladigan so‘z

Bilim – borliq haqidagi yoki ilmiy, madaniy, ma‘rifiy, ma‘naviy, harbiy va boshqa sohalarga oid nazariy, amaliy ma‘lumotlar, tushunchalar majmui

Bir ariqdan suv ichmoq – yonma-yon, qo‘shni

Birodari kirom – muhtaram, ulug‘ birodar

Bo‘ron – yomg‘ir aralash kuchli shamol

Bojdor – bojxona xodimi

Boqiy – abadiylikka ega

Chakmon – odatda, jun matodan tikiladigan erkakcha uzun qishki to‘n

Childirma – chertib chalinadigan musiqa asbobi, doira, daf

Chiston – narsa yoki hodisaning muhim belgilarini tasvirlab, nimaligini topishni o‘quvchiga havola etadigan she‘riy shakl

Choshnagir – ish boshqaruvchilik lavozimi

Dag'i – ta'gin, yana

Darmon – tirik organizmdagi quvvat, mador, kuch

Devon – she'riy shakldagi ijod

Devon – tashkilotning yozishmalar amalga oshiriladigan qismi

Dodxo – xon va amirning huzuriga ish va arz bilan kelganlar haqida xon, amirga xabar beruvchi va xon, amirning javobini ularga yetkazuvchi amaldor

Dongdor – shuhrat qozongan, dovrug'i ketgan

Dorug'asi – shahar posbonlari sardorlari

Dovul – kuchli shamol

Eshkakchi – odam va yuklarni daryodan o'tkazishni o'ziga kasb qilib olgan kishi, qayiqchi

Evaz – badaliga, o'rniga

Evaz – o'rniga, badaniga to'lanadigan haq, narsa

Fag'fur – qavmlarning birlashmasi

Faqir – kambag'al, oddiy, bechorahol

Farah – saodat

Fasl – vaqt, muddat, davr, yilning to'rtidan bir qismi, bo'lak, qism

Fazl-u-kamol – fazilatlar buyukligi

Fiqh – islom huquqshunosligi

Fozila – ilm-fan asoslarini yaxshi egallagan ayol, olima

Fursat – vaqtning zum, damdan keyingi kichik qumlaridan biri

G'urur – insonning o'z qadr-qimmatini bilishi, hurmat qilish, izzat-nafs

G'aniy – boy, nafsini tiygan

G'avvoslik – suv tagida harakat qilish, suzish

Ganj – davlat, boylik

Gunoh – odob-ahloq doirasiga sig'maydigan ish, nojo'ya xatti-harakat, ayb

Hakim – ko'pincha, o'tmishdagi o'tkir tabib

Harom-xarish – nopok, iste'molga yaramaydigan

Hayo – nojo'ya, noma'qul xatti-harakatdan tiyilish hissi, uyat-sharm

Hilm – muloyimlik

Hudaychi – amir, xon saroyida rasmiy marosimlarga boshchilik qilib, uni nazorat qilib turadigan lavozimli shaxs

Hujra – madrasa, qozixona va masjidda shogirdlar, domlalar yashashi uchun ajratilgan kichik xonalar

Ibtido – avval, boshlanishi

Iffat – vijdoni poklik, nomus

Ilik – qo‘l

Insho – tashkil etish, barpo etish, yaratish

Insof – adolat va vijdon bilan ish tutish

Instinkt – tug‘ma sezgi

Iste’dod – yuqori darajali tug‘ma qobiliyat

Istedod – yuqori darajali tug‘ma iste’dod

Izlanish – yangilik topish, yaratish harakatida bo‘lish, shunday maqsadli harakat

Izm – bir kishi yoki narsaning boshqa bir kishi yoki narsaga bo‘ysunishi

Jadd – ajdod, bobo

Jaholat – ilmsizlik

Javraqi – yoqimsiz gaplarni ko‘p gapiradigan

Jelatin – yosh mol suyagi va terisidan tayyorlangan bir nav yelimshak modda

Jigargo‘sha – eng yaqin kishi, tug‘ishganday yaqin birodar, farzand

Jin (ko‘cha) – faqat odam yuradigan, tor (boshi berk)

Jo‘yali – o‘rinli, muvofiq

Johil – o‘qimagan, savodsiz kishi

Jyuri – musobaqa, tanlov va shu kabilarda g‘oliblikni va mukofot berishni belgilovchi mutaxassislar, hakamlar guruhi

Kaklik – “kak-kak” ovoz chiqarib sayraydiga tog‘ sayroqi qushi

Karomat – mo‘jizasimon holat

Kerik – orasi ochilgan, teshiklari kata

Kesh – maqsad, mo‘ljal

Kibr – o‘zini hammadan yuqori his etish, manmanlik, kekkayish hissi

Kigiz – jundan bosib(presslab) tayyorlanadigan qalin pishiq palos, namat

Kirdikor – yashirinib qilingan nojo‘ya ishlar

Ko'lanka – soya

Ko'nikma – biror ishda orttirilgan malakadan kamroq tajriba

Ko'shish – harakat

Ko'shk – qadimda baland bahoba qilib solingan yengil imorat

Kom – og'iz tanglay

Koshin – chinniga o'xshatib ishlangan, yaltiroq, naqshli g'isht plitkasi

Kufr – kofirlik, dindan qaytganlik

Kutval – shahar hokimi

Lafz – nutq, tavsiy

Langar – qirg'oqqa tashlanib, kemani ushlab turadigan moslama

Lapar – to'y va yig'in, xalq sayillarida yigitlar bilan qizlar orasida tarafma-taraf bo'lib birgalikda ijro etiladigan qo'shiq va raqs

Ma'naviy – axloqqa, shaxsning ichki dunyosiga oid

Ma'naviyat – ijtimoiy va shaxsiy hayotdagi yaxshi ahloq, tarbiya, xushmuomalalik

Madrassa – sharq o'tmishida oliy ma'lumot beruvchi ta'lim muassasasi

Mag'rib – kun botish taraf, g'arb

Mahram – ishonchli hizmatkor, do'st

Mahv – daf qilish, yengish

Malaka – bilim va kasbni, ishni yaxshi o'zlashtirish natijasida orttirilgan tajriba, mahorat

Malaka – kasbni, ishni yaxshi o'zlashtirish natijasida orttirilgan ko'nikmadan balandroq mahorat

Malolat – malol kelish, og'rinish

Mantiq – gap, fikr, harakat kabilarning aqlga monanligi, asosligi

Maqbul – qabul qilingan, e'tirof etilgan

Mas'uliyat – biror ish, xatti-harakat oqibati natijasi uchun bo'lgan javobgarlik

Mash'uf – afzal, tuzuk, Qur'on

Mavlono – olim va fozil kishi

Me'mor – imorat qurilishini loyihalash bo'yicha mutaxassis

Mehrob – masjid ichida uning qibla tomondagi devordagi tarmon shaklida qurilgan joy

Mengiz – yuzdagi xol

Mijja qoqmay – uyqusiz holda bo‘lish

Milh – tuz

Miqyosi nafs – chegara, me‘yor

Mirzo – o‘zgalar orasida eng oldi, sarasi

Mo‘ri lang – cho‘loq chumoli

Mo‘tabar – ulug‘, aziz

Mo‘ysafid – yoshi o‘tib qolgan kishi

Moyil bo‘lmoq – yon bosmoq

Mucha – oyoq, qo‘l, tan avai boshqa tana a‘zolari

Mujtanib – egallagan, kirishgan

Mulozim – quloq soluvchi xizmatkor, o‘tmishda amaldorlar xizmatida bo‘lgan kishi

Munaqqash – naqshlangan, naqshli

Munofiq – so‘zi va amali bir bo‘lmagan kishi

Munshiy – kotib, ish yurutuvchi

Muqaddima – bir ish, narsa, matnning boshi

Muqarrar – aniq, vujudga kelishi aniq, shubhasiz, turgan gap

Muqobala – qarshilik

Murtakib – hazar qiluvchi

Mushoira – she‘riyatning bir janri, she‘r aytish musobaqasi

Musofir – safardagi kishi

Mustabid – mutlaq hukmronlikka ega bo‘lgan hokim, istibdod egasi

Mutafakkir – buyuk donishmand

Nabi – Xudoning xabarini yetkazuvchi

Nabotot – o‘simliklar dunyosi

Nadim – yaqin, sirdosh do‘st, hamsuhbat shoh saroyida eng yaqin xizmatkor

Nahv – tilning sintaktik qurilishi haqidagi soha

Navkar – o‘tmishda harbiy xizmatkor

Navozanda – kuy ijro etuvchi, navo qiluvchi, sozanda

Navozish – mulozamat, lutf, marhamat, erkalash

Nazarkanda – ulug‘ kishilarning nazari tushgan

Nazm – nazmiy asarlar to‘plami

Nesh – nish, tig‘

Nizo qilmoq – ziddiyatda bo‘lmoq

Nosih – nasihatgo‘y

Notob – tobi qochgan, kasallangan

Nuqson – kishi nomiga nomunosib uni salbiy jihatdan ko‘rsatadigan belgi, me‘yor darajasidan pastlik, yetishmovchilik

Nur – bir yo‘nalishda yo‘nalgan yorug‘lik

O‘llamoq – balandlikka ko‘tarilmoq

O‘zini bosmoq – hayajon holatida o‘zini tutmoq

O‘zini chetga olmoq – aralashishni istamaslik

Odob – ijtimoiy va shaxsiy hayotdagi yaxshi ahloq, tarbiya, xushmuomalalik

Oliy – eng yuqori

Omonlashmoq – salomlashmoq, vidolashmoq

Orasta – bezak, bezalgan

Padari buzrukvor – cheksiz hurmatga loyiq ota

Palang – yo‘lbars

Parkov – o‘yish quroli

Pili damon – mast-quturgan fil

Ponsadboshi – Qo‘qon xonligida qozixona ishlari ustidan nazorat olib boruvchi amaldor

Poydevor – bino devorlarining asos qismi

Qabarish – oshlash, kuyish natijasida bo‘rtma hosil bo‘lishi

Qabog‘ – ko‘z kosasini qoplovchi

Qandil – yoqish uchun shamlar solib qo‘yiladigan uy jihozi

Qasd – ahd, kirishmoq, albatta amalga oshirish ko‘zda tutilgan, jazm etilgan qat’iy niyat azm-u qaror, ahd

Qaviy – kuchli, baquvvat

Qaysar – mamlakat boshlig‘i

Qo'sh, omoch – ulov qo'shib yer haydaladigan, metall tishli qadimgi eng oddiy yog'och yoki temir asbob

Qobiliyat – tug'ma uquv

Qovog'ini solmoq – achchiqlanib qoshini chimirib olmoq

Qushbegi – o'tmishda hukumat boshlig'i

Ranj – mashaqqat, mushkullik

Raso – kami yo'q, to'liq, yetuk

Raxsh – ot, ulov

Resh – yara, jarohat

Rohravg'a – yo'lovchi, maqsadga intilgan kishi

Roja – qabila yoki urug'ning hukmdori

Sa'b – qiyin, og'ir

Sa'y – astoydil urinish

Sa'y va harakat – ko'shish

Sabukxez – yengil, chaqqon

Salom og'asi – Buxoro va Xiva xonliklarida elchilarni kutib olish, xon huzuriga olib kirish, saroydagi qabul marosimlarini boshqarish va nazorat qilish bilan shug'ullanadigan shaxs

Saxiy – birovdan narsani, iliq so'zi va mehrini ayamaydigan

Sayyor – sayr qiluvchi, sayohatchi

Shajar – daraxt

Sharaf – faxrlanishga arziydigan narsa, ijobiy xislat

Shayx ul islom – islom dini bo'yicha eng yuksak maqomdagi olim

Sheva – umumxalq tilining ma'lum hududga xos tarmog'i, mahalliy til

Shig'ovul – Buxoro xonligida, adolat haq-huquq istovchilardan amir nomiga ariza qabul qiluvchi va uning javobini arzchilarga yetkazuvchi lavozimli kishi

Shu'la – lipillab, ko'rinib-ko'rinmay turgan olov yoki yorug'lik

Shuaro – shoirlar

Shukrona – yaratgan bergan ne'mati uchun savob ish qilmoq

Sipar – qalqon, sovut, o'q, nayza, qilich kabi qurol zaarbidan saqlanish uchun qo'llangan aslaha

Siyrat – odamning ichki olami, ruhiy dunyosi

Solih – komillik sari harakat qilayotgan kishi

Soyi – sayin, sari

Taalluq – uylanish, aloqador bo‘lish

Tadbiri tano – o‘tkinchi dunyo uchun haqni ulug‘lash

Tafakkur – o‘ylash, fikr yuritishm

Taftish – bo‘lib o‘tgan ish, hodisa yuzasidan o‘tkaziladigan ish

Tama – birovdan biror narsa undirish hissi, umid, umidvorlik

Tama’ – istak, xohish

Tamiz – o‘z bilimi, aqli, farosati bilan tegishlicha ish tutish qobiliyati

Targ‘ibot – biror g‘oya, ta’limot va shu kabilarni yoyishga, kishilar ongiga singdirishga qaratilgan ishlar

Tarh – chizma lavha, loyiha, reja

Taxmon – uy yoki ayvon devorida sandiq o‘rnatib, ustiga ko‘rpa-to‘shak yig‘ib qo‘yiladigan tokchasimon maxsus joy

Tegishmoq – tegajoqlik qilmoq

Tig‘ – nayza, jang quroli

Tizgin – hayvonlarni bog‘lash yoki qantarib qo‘yish uchun xizmat qiladigan, uchi suvliqqa yoki boshvoqqa biriktiriladigan uzun tasma yoki chizimcha

To‘bichoq – chopqir, yo‘rg‘a ot

Tojdor – hukmdor

Tolibi ilm – talaba

Tolor – yog‘och yoki yengil metall panjaradan qilingan ayvon

Toshtuz – taomni xushxo‘r qiladigan modda

Uchqun – olov zarrasi

Ulum – ilmlar

Uriy – ro‘za, tiyilish

Uslub – til unsurlarining ma’lum vazifa bajarishiga bog‘liq holda birlashadigan, o‘ziga xos tizimi

Vajh – sabab, asos

Valine'mat – o'ziga qaram kishilarni moddiy jihatdan ta'minlab turuvchi, ularda ne'mat beruvchi shaxs

Viqor – mag'rurona ko'rinish, salobat

Xalifa – musulmonlar jamoasi va musulmonlar davlatining diniy, dunyoviy boshlig'i

Xaloyiq – odamlar, jamoa

Xattot – chiroyli va aniq yozadigan odam

Xilof – farq, taassurot

Xiroj, zakot – diniy soliq

Xiyonat qilmoq – va'dasida turmaslik

Xo'jazoda – xo'jayinning o'g'li, aslzoda kishining farzandi

Xok – mayda tuproq, tuproqqa aylangan inson jasadi

Xomush bo'lmoq – g'amgin holatga tushmoq

Xulq – kishining o'zini tutishi, ma'naviy qiyofasi

Xushomadgo'ylik – o'zidan zo'rg'a soxta mulozamat ko'rsatmoq

Yo'ymoq – biror narsaning sababini o'zicha taxmin qilmoq

Yog'du – tumanday taraluvchi yorug'lik

Yog'iy – dushman

Yozuq – gunoh, ayb, qilmish

Ziyo – bilim, ilm, ma'rifat

Ziyo – bilim, ma'rifat

Ziyorat qilmoq – muqaddas joylarga, qabristonlarga borib sig'inish, xabar olish

Zora – qani edi, koshki edi

9-SINF

Bardosh – chidam, sabr, toqat, dosh berish quvvati iroda, qat’iyat.

G‘urur – insonning o‘z qadr-qimmatini bilish, uni hurmat qilish hissi, izzat-nafs, faxrlanish, mamnunlik tuyg‘usi, faxr, iftixor, faxrlanishga asos bo‘ladigan kimsa, narsa va shu kabilar kibrlanish tuyg‘usi, mag‘rurlik, kibr-havo.

Iftixor – shon-sharaf hissi, faxr, shon-sharaf keltiruvchi, faxrlansa arziydigan ish.

Iztirob – ruhan ezilish, siqilish holati, ruhiy azob.

Lutf – iltifot, marhamat, oliyjanoblik, so‘z yoki gapni bir necha ma’noda ishlatishga asoslangan so‘z o‘yini, qochirim.

Muruvvat – odamgarchilik yuzasidan qilingan yaxshilik, saxovat, himmat.

Sha’n – insonga, shaxsga tegishli bo‘lgan qadr-e’tibor, sharaf, shuhrat; obro‘.

Shijoat – harakat, faoliyatda mardona, jasoratli intilish, mardlik, jasorat.

Sobitqadam – bir gapda, maqsadda, maslakda mustahkam turadigan, og‘ishmaydigan.

Sofdil – ko‘nglida kiri yo‘q, dili, qalbi pok, sof.

Xayrixoh – yaxshilik tilaydigan, qo‘llab-quvvatlaydigan, iltifotli, tarafdor.

10-SINF 1-QISM

Abroʻ – qosh.

Abzal – ot-ulovni minish yoki aravaga qoʻshish uchun zarur boʻladigan asboblarning majmui.

Adib – adabiy asarlar ijodkori.

Adip – toʻn, xalat kabilarning chetiga tikiladigan ensiz mato – magʻiz.

Afzal – yaxshi, aʻlo, ortiq.

Asil – sara, sarxil, zufta, poshshaxon, xil, qimmatli, fazilatli

Ayyor – aldab, chalgʻitib, har qanday ishni oʻz foydasiga hal qiladigan makr-hiylaga usta.

Bajarmoq – ish, vazifa, topshiriqni amalga oshirmoq, biror ishni oxiriga yetkazmoq

Balo – oʻrinlatib bajaradigan, mahorat va chaqqonlikka ega

Barter – pul mablagʻlari ishtirokisiz bevosita tovarga tovar ayirboshlash va shu haqdagi shartnoma.

Birja – qimmatbaho qogʻozlar va har xil mollar bilan savdo-sotiq qiladigan yirik savdo muassasasi, bozorni uyushtirishning tashkiliy shakli.

Bitik – yozuv, xat, maktub, asar.

Boplamoq – ijrosini oʻrniga qoʻymoq

Boshliq – guruh, jamoa, xoʻjalik va shu kabilarning ish-harakatida bosh boʻluvchi, masʼul shaxs

Brifing – rasmiy shaxslarning ommaviy axborot vositalari vakillari bilan rasmiy nuqtayi nazar bildirish yoki muayyan masaladagi xulosalarni qisqacha bayon etish maqsadidagi uchrashuvi.

Diversifikatsiya – ishlab chiqarilayotgan mahsulot turlarini koʻpaytirish, kengaytirish.

Ganch – alebastroning bir turi, suvoq, naqsh uchun ishlatiladigan qurilish materiali.

Ganj – oltin, kumush, javohir, xazina, koʻchma boylik, mol-mulk, davlat, qadri-qimmatli narsa.

Guhar, gavhar – qimmatbaho tosh, marvarid, qimmatbaho toshlarning umumiy nomi.

Gulshan – gulzor, gulbogʻ, chamanzor.

Imon – xudoga boʻlgan ishonch, eʼtiqod, koʻngilda ishonish va tilda iqrор qilish, umuman, ishonch.

Investitsiya – mamlakat ichkarisida yoki chet elda, foyda ko‘rish maqsadida, biror korxona yoki iqtisodiyotning muayyan tarmog‘iga kapital qo‘yish, kiritish va shunday kapitalning o‘zi.

Jilmaymoq – ovoz chiqarmay ko‘z, lagan harakati bilan kulgi ifoda qilmoq, miyig‘ida kulmoq

Juda – yuqori darajada, ortiq darajada

Kaniz – tutqun ayol, cho‘ri, xon, amir va boshqa hukmdorlar saroyidagi xizmatchi ayol.

Kasal – organizmning normal faoliyati buzilgan, sog‘ning aksi

Kolorit – rasm, gravyurada ranglarning uyg‘un, o‘zaro mutanosib bo‘lishi, uyg‘unlik kasb etishi, ko‘chma biror narsaning o‘ziga xos tomonlari, xususiyatlari majmuyi.

Koshin – chinniga o‘xshatib ishlangan, yaltiroq, naqshli g‘isht plastinkasi, bir-biriga zich qilib yopishtirilgan rang-barang shisha, marmar, tosh, yog‘och va shu kabilardan yasalgan surat yoki naqsh.

Kulliyot – bir adabiy turga mansub asarlarning majmuyi, she‘riy to‘plam.

Kungura – qal‘a devorlari yoki imoratlar aylanasi tishga o‘xshatib ishlangan me‘moriy bezak, dandana.

Ma‘dan – mineral, metall, ruda.

Madrasa – diniy oliy o‘quv yurti.

Maqbara – qabr ustiga qurilgan me‘moriy inshoot yoki tosh tobut, dahma, sag‘ana.

Marketing – iqtisodiyotning mahsulot ishlab chiqarish va uni sotish (talab va iste‘mol, mahsulotga narx belgilash, ularni targ‘ib qilish, sotilayotgan tovarlar hajmini ko‘paytirish vositalari kabi) muammolari bilan shug‘ullanuvchi soha, bozor ehtiyoji talablaridan kelib chiqqan holda korxonaning yangi mahsulotlar ishlanmalarini tayyorlash, tovarlar ishlab chiqarish va sotish yoki turli xil xizmatlar ko‘rsatish bo‘yicha faoliyatini boshqarish va tashkil etish tizimi.

Menejer – korxona va kompaniya egasi bo‘lmagan, maxsus tayyorgarlik ko‘rgan malakali yollanma boshqaruvchi.

Menejment – zamonaviy ishlab chiqarishni boshqarish (rejalash, tartibga solish, nazorat qilish), shuningdek, ishlab chiqarishga rahbarlik qilish, uni tashkil etish, boshqarish to‘g‘risidagi fan.

Modernizatsiya – zamonaviy talab va didga moslab o‘zgartirish.

Moziy – o‘tmish, hayotning o‘tgan qismi, o‘tgan davrdagi hayot.

Mufti(y) – musulmonlarda oliy darajadagi ruhoniylar, shariat qonunlarini talqin qiluvchi, fatvo beruvchi lavozimli ulamo.

Obroʻ – hurmat, eʼtibor, nufuz.

Parlament – demokratik davlatlarda, asosan, saylov yoʻli bilan tuziladigan oliy vakillik va qonunchilik organi.

Qiblagoh – qibla tomon, qibla, oʻta hurmatga loyiq kishi (masalan, ota) va unga murojaat shakli.

Qurultoy – moʻgʻul va turkiy xalqlarda qadimdan mavjud boʻlgan turli harbiy kengashlar va majlislarning umumiy nomi, Oʻzbekistonda hozir: biror soha vakillari ishtirokidagi respublika miqyosida oʻtkaziladigan katta yigʻilish.

Qutidor – qoʻqon xonligida oliq-soliqlardan toʻplangan pullarni qabul qilib oluvchi, saqlovchi va xon xazinasiga topshiruvchi saroy amaldori.

Rabot – mustahkamlangan qoʻrgʻonlarda soqchilar turadigan joy yoki bir-biridan maʼlum masofada joylashgan istehkom, qoʻrgʻon, savdo yoʻllaridagi mustahkamlangan manzil, karvonsaroy, shahardan chetroqdagi turar joy.

Samar – samara natija, hosila, foyda.

Strategiya – maqsadga erishishning uzoq muddatli rejasi; ijtimoiy-siyosiy hayotni taraqqiy qildirishni, shuningdek, boshqaruvni uzoq muddatli, toʻgʻri va istiqbolli rejalashtirish. Harakatlar strategiyasi.

Suyurgʻol – shoh, xon, amir tomonidan amaldor va sarkardalarga saltanat oldida koʻrsatgan alohida xizmatlari uchun inʼom qilingan yer-suv, mol-mulk.

Tancha – shevada sandal.

Vaqt – yuz beradigan voqea-hodisa va narsalarning asrlar, yillar, soatlar, daqiqalar va hokazolar bilan oʻlchanadigan davomiyligi

Vatan – kishi tugʻilib oʻsgan, oʻzining fuqarosi boʻlgan joy, territoriya

Zavj – er, qayliq.

Zavja – xotin, rafiq.

10-SINF 2-QISM

Adl – adolat

Arkun – amaldor

Axtar – yulduz

Bobil – qadimgi shahar

E'zoz – hurmat, izzat-ikrom, avaylash

Farxun – baxt-saodatli

Fasohat – notiqlik

Fir'avn – Misr hukmdori

G'urbat – g'am-g'ussa xafalik

Kadar – g'am

Ma'bad – ibodatxona

Mahdud – chegaralangan

Mulki – mamlakat

Nahr – daryo

Petitsiya – shikoyat arizasi

Protest – norozilik bayoni

Rezyume – ma'lumotnoma

Rioyat – hurmat, e'tibor

Safolat – nochor ahvol

Saviya – taraqqiyot darajasi

Sirg'oq – yog'ingarchilik

Siroyat – ichiga o'tish, ta'sir etish

Valakisalang – beparvo

Xanda – kulgi

Yukunmoq – yolvormoq

11-SINF 1-QISM

«Ha-hu» deguncha – juda qisqa muddatda, tezda.

Aravani quruq olib qochmoq – uddasidan chiqa olmaydigan ish yoki narsa haqida ortiq darajada maqtanmoq.

Boshi shishmoq – o‘ylayverib gangimoq.

Brifing – rasmiy shaxslarning ommaviy axborot vositalari vakillari bilan rasmiy nuqtayi nazar bildirish yoki rasmiy xulosalarni qisqacha bayon etish maqsadidagi uchrashuvi.

Dono – aqlli, har narsani biladigan, aqlsiz, ko‘p narsani bilmaydigan

Enka-tenkasi chiqmoq – qiynalib ketmoq, to‘satdan qattiq qo‘rqmoq.

Ep bilmaslik – noloyiq, yarashmaydigan ish deb bilmoq.

Esi chiqib ketmoq – nihoyatda qattiq qo‘rqmoq.

Esi ketmoq I – qiynalib holsizlanmoq, qayta-qayta mehribonlik, xayrixohlik bildirmoq.

Esi ketmoq II – xayoli biror narsa haqidagi o‘y-xotiralar bilanband bo‘ldi.

Hasratidan chang chiqmoq – ortiq darajada norozilik bildirib gapirmoq.

Hushi boshidan uchmoq – esankiramoq.

Husnixat – chiroyli yozuv, xunuk yozuv, badxat.

Ibtido – biror narsa, ish-harakat, voqea-hodisa va shu kabilarning boshlanish davri.

Ich-etini yemoq – ruhan azoblanmoq, ezilmoq (fikr-o‘yini boshqalarga aytmay).

Intiho – biror narsa, ish-harakat, voqea-hodisa va shu kabilarning tugash, nihoyalanish davri.

Ipidan ignasigacha – butun tafsiloti bilan, mayda-chuydasigacha batafsil.

Istifoda – foydalanish, ishlatish.

Jon kuydirmoq – ruhan kuchli bezovtalangan holda g‘amxo‘r bo‘lmoq.

Kamtarin – juda kamtar, xokisor, juda maqtanchoq.

Kayfi buzuq – kayfiyati yomon, xafa.

Ko‘nglida kiri yo‘q – kek saqlamaydigan, g‘arazi yo‘q, begidir.

Ko‘ngliga qo‘l solmoq – eng yashirin fikr-o‘yini bilishga harakat qilmoq.

Ko‘rpasiga qarab oyoq uzatmoq – imkoniyatini hisobga olib ish tutmoq.

Ko‘z ilg‘amas I – bilinar-bilinmas, mayda.

Ko‘z ilg‘amas II – cheksiz, poyoni (oxiri) ko‘rinmaydigan.

Ko‘zi moshdek ochilmoq – jazolanib, hushyor tortmoq.

Ko‘ziga issiq ko‘rinmoq – tanishdek tuyulmoq, o‘ziga tortmoq, yoqimli bo‘lmoq.

Ko‘zining paxtasi chiqmoq – g‘azabi ko‘zida aks etib, ko‘zi chaqchaymoq.

Ko‘zining yog‘ini yemoq – o‘zini kimgadir yaqin ko‘rsatib, uning xayrixohligidan shaxsiy manfaati yo‘lida foydalanmoq.

Kuni qolmoq – biror ishni bajarishda qaram bo‘lmoq foydalanishga majbur bo‘lmoq.

Labi labiga tegmaydi – juda tez va ko‘p gapirmoq.

Labini tishlamoq – kutilmagan hodisaga duch kelib, nima deyishini bilmay qolmoq.

Mazasi qochdi – sog‘lig‘i yomonlashdi.

Mum tishlamoq – mutlaqo gapirmaslik, suhbatda mutlaqo qatnashmaslik.

Munaqqid – Adabiy, ilmiy, publitsistik asarlarni tahlil qilish, ularning ijobiy va salbiy tomonlarini, yutuq va kamchiliklarini o‘rganish hamda baholash bilan shug‘ullanuvchi adabiyotshunos, tanqidchi.

Tashxis – kasallik xarakteri va bemorning ahvoli haqidagi qisqacha tibbiy xulosa, odamdan boshqa jonli va jonsiz narsalarga, insoniy xususiyatlarni ko‘chirishdan iborat badiiy san’at turi.

Tijorat – savdo-sotiq, savdo (savdogarlik) ishlari.

Tinkasi qurimoq – toliqmoq, darmonsizlanmoq.

Tishi o‘tmaydi – biror qattiqroq narsani maydalashga, chaynashga tishining qurbi yetmaydi, yenga olmaslik, o‘zlashtira olmaslik, idrok qilolmaslik, uqib yoki tushunib ololmaslik.

Unsur – butunni tashkil etgan murakkab narsaning tarkibiy qismi.

Xamir uchidan patir – katta, ko‘p narsadan boshlang‘ich va kichikbir qism.

Xamirdan qil sug‘urganday – osonlik bilan, hech qanday qiyinchiliksiz.

Xushbo‘ylik – bir kun burun shovullab yog‘gan yomg‘ir va tong tarovati bois olam bag‘oyat chiroyli hamda tiniq, havo esa musaffo va xushbo‘y edi. Bu xushbo‘ylikni rasadxona ortidagi tog‘dan yelayotgan mayin shaboda olib kelardi. (Nabi Jaloliddin), Qo‘lansa hidlilik, badbo‘ylik

11-SINF 2-QISM

A'yon – hukmdorga yaqin turgan baland martabali kishilar

Abdolvash – qalandarsifat

Alfoz – soʻzlar

Andalib – bulbul

Angʻiz – boʻsh yer

Ankabut – oʻrgimchak

Ashroflari – sharif soʻzining koʻpligi, azizlar, hurmatli zot

Avangard – pashqadam, zarbdor

Axtar – qidirmoq, yulduz

Azaq – oyoq

Baʼd – keyin, soʻng

Baʼdaz – keyin

Bad – yomon, yaramas

Bakovul – xon saroyida taomlarga masʼul shaxs

Barbat – toʻqqiz torli cholgʻu asbobi

Barvasta – norgʻul

Bedona – urugʻsiz

Behud – jinni

Bekat – piket

Beshbel – ust kiyim

Biosfera – yerning tirik organizmlar tarqalgan qismi

Bogʻiyliq – isyonkorlik

Bosh assambleyasi – bosh yigʻilish

Bot – koʻp

Bugjet – muayyan vaqt uchun tasdiqlangan daromad va xarajatlar yigʻindisi

Cherik – qoʻshin, lashkar

Dast – qoʻl

Degustator – taʼm biluvchi

Diplomant – talaba

Doktor – shifokor
Dollar – pul birligi
Drabbl – mitti hikoya
E'timod – qattiq ishonch
Esse – tajriba, mashq, xomaki narsa
Fashistik – irqchilik mafkurasi
Fontan – favvora
G'addor – bevafo
Gender – jins
Geologiya – yer tuzilishi haqidagi fan
Grenlandiya – “Yashil o'lka”
Hamnishin – ulfat
Hukmnoma – hukm hujjati
Ilig – panja
Intellektual – aqliy-ma'naviy
Intonatsiya – ohang
Islandiya – “Muz o'lka”
Isliqi – iflos
Iste'fo berdi – o'z ixtiyori bilan voz kechdi
Jallod – o'lim jazosini ijro etuvchi
Jodi – qirqadigan asbob
Kafe – tamaddixona
Ko'lanka – soya
Komissiya – alohida vakolatli guruh
Kommunikatsiya – aloqa turi
Konferensiya – majlis
Kurkuma – zarcho'va, sariq tusli zanjabil ziravori
Leytenant – ofitser unvoni
Magazin – do'kon
Makruh – rad etilgan

Militsiya – jamoat tartibini qo‘riqlash bo‘limi

Muarrix – tarixchi

Muhofiz – himoya qiluvchi qo‘riqchi

Munoqashachilik – bahslashish

Muntazir – orziqib kutish

Muttaqiy – taqvodor

Nadim – maslahatchi

Obdirab – gangib qolgan

Oftobchuvoq – bahorgi oftob

Okeanografiya – okeanlar haqidagi fan

Oyoqlantirmoqchi – oyoqqa turg‘izmoq

Parvonachi – hukmdor farmonini bituvchi kotib

Polyglot – ko‘p til biluvchi

Pomidor – oltin olma

Poynov – ariq etagi

Qo‘rboshi – tungoi mirshab yoki mirshablar boshlig‘i

Qushbegi – xon saroyida bosh vazir yoki vazirga teng amaldor

Qutidor – Qo‘qon xonligida pullarnin qabul qilib oluvchi, saqlovchi, xon xazinasiga topshiruvchi saroy amaldori

Riyozat – zahmat, mashaqqat

Sabil – egasiz, qarovsiz qolgan

Saltanat – mamlakat, davlat

Sha’n – obro‘, or-nomus, mavqe

Shahodat – biror narsa yuzasidan beriladigan guvohlik

Shaqiy – baxtsiz, o‘zboshimcha

Shohichi – ipak savdosi bilan shug‘ullanuvchi shaxs

Shpris – poshenli tibbiyot asbobi

Spravka – ma’lumotnoma

Standart – me’yor o‘lchov

Stenografiya – og‘zaki nutqni yoozuvda qayd etishni maksimal darajada tezlashtirish maqsadida yaratilgan maxsus yozuv sistemasi

Student – talaba

Sultonlik – amir, shoh, xon

Sumka – yukxalta

Suveren – mustaqil

Suyakqizina – suyak sili

Tabiat – fe‘l, sajiya, xil‘at

Tahayyur – hayron qolish

Tamiz – did

Tashrif – marhamat qilib kelish

Tatabbu – ergashmoq

Tavhid – Alloh bilan uyg‘unlashish

Taxt – saroy to‘riga o‘rnatilgan hashamatli o‘rindiq

Terlama – bezgak

Texnologiya – mahorat va usullar majmuyi

Tolibi ilmlari – talabalari

Uchastka – hovli, maydon

Ukol – sanchish

Ululamir – amirlarning ulug‘i

Ustav – nizom

Voizlik – notiqlik san‘ati

Xalat – maxsus ust kiyim

Xat – yuz

Xoqon – turkiy xalqlarda hukmdorlarning eng oliy unvoni

Xushka – temiratki

Yelvagay – chala kiyish

Yelvizak – o‘tkinchi shamol

ZAGS – FHOYB

Zard – sariq

Zavja – xotin

Zavraq – dara

Zindon – mahbuslar saqlanadigan yer ostidagi qorong‘i joy

Ziqna – xasis, baxil

SINONIM VA IBORALAR IZOHI

10-SINF

Asil, sara, sarxil, xil, mumtoz, zupta, poshshaxon. Qimmat, fazilat va boshqa xususiyati jihatidan eng yuqori darajali, eng yaxshi. *Asil, sara, xil* shaxs yoki narsa-predmetlarga nisbatan qo'llana oladi. Lekin juda oz uchraydi. *Sarsil* faqat narsa-predmetlarga nisbatan qo'llaniladi. *Sara, sarsil* donalab sanaladigan narsa-predmetlarga nisbatan qo'llanadi. *Sarsil*, asosan, saralab (xillab) ajratilishi mumkin bo'lgan narsalarga nisbatan qo'llanadi va unda saralash (xillash) ottenkasi sezilib turadi. *Mumtoz* kitobiy uslubga xos, shaxsga nisbatan qo'llanadi. *Poshshaxon* oddiy so'zlashuv uslubga xos. *Zupta* kam qo'llanadi.

Avaylamoq, ayamoq, ehtiyotlamoq, ehtiyot qilmoq, ardoqlamoq, e'zozlamoq, e'zoz etmoq, papalamoq (po'palamoq). Ehtiyot holda tutmoq, ehtiyot bilan munosabatda bo'lmoq. *Avaylamoq*, asosan, «tashqi ta'sirdan, tashqi ta'sir natijasida biror narsa bo'lishdan ehtiyot qilish» ma'nosida qo'llanadi. Bu so'zda ehtiyotlash darajasi *ayamoq, ehtiyot qilmoq* so'zlaridagiga nisbatan kuchliroq. *Ayamoq* «tashqi ta'sir natijasida biror narsa bo'lishdan, shuningdek, yo'qolish, sarflanish kabilardan ehtiyotlanish» ma'nosida ham qo'llanadi. *Ehtiyotlamoq, ehtiyot qilmoq* so'zlarining ma'no xususiyati ularning o'zagi (*ehtiyotdan*) anglashilib turadi. Bular «tashqi ta'sir yoki biror sabab bilan biror narsa bo'lishdan ehtiyot holda tutmoq» ma'nosida qo'llanadi. *Ardoqlamoq* oddiy so'zlashuvda kamroq uchraydi. Bu so'zda g'amxo'rlik, hurmat munosabati ham aks etadi. *E'zozlamoq, e'zoz etmoq* kitobiy uslubga xos, unda g'amxo'rlik munosabati yana ham kuchliroq bo'ladi. *Papalamoq* so'zlashuv nutqiga xos, suyish munosabati aks etadi.

Ayyor, mug'ombir, hiylagar, quv, ustomon, makkor, dog'uli, mo'ltoni, qilvir(i), shayton, tulki, tullak, qirriq, xirpa, maston. Aldab, chalg'itib, har qanday ishni o'z foydasiga hal qiladigan makr-hiylaga usta. *Ayyor, quv, mug'ombir* so'zlari odamga va ayrim boshqa jonivorlarga nisbatan ham qo'llana oladi. Qolganlari esa bu ma'noda faqat odamga nisbatan qo'llanadi. *Ustomon, hiylagar* so'zlarining ma'nosi uning o'zagidan anglashilib turadi. *Mug'ombir* so'zida belgi darajasi *ayyor* so'zidagiga nisbatan biroz kuchsiz. *Quv* so'zida belgi darajasi kuchliroq. *Dog'uli, mo'ltoni, qilvir(i), makkor* so'zlarida ham belgi darajasi kuchli. Lekin bu so'zlar nisbatan kam qo'llanadi. *Shayton, tulki, tullak, qirriq, xirpa* so'zlari «ish ko'rgan ayyor» ma'nosida qo'llanadi. *Maston* so'zi folklor asarlarida va ayrim shevalarda uchraydi.

Azob, aziyat, jabr, jaf, ozor, zahmat, alam, iztirob, uqubat, sitam. Ruhiy yoki jismoniy qiynoq. *Azob* keng tushunchaga ega, u «ruhiy va jismoniy qiynoq» ma'nosida ham, «o'zga tomonidan bo'ladigan, shuningdek, biror narsadan bo'ladigan qiynoq» ma'nosida ham qo'llanaveradi. *Aziyat*, asosan, yozma nutqda va o'qimishli, katta yoshdagi kishilar nutqida qo'llanadi. *Jabr* so'zida belgi darajasi *azob* so'zidagiga nisbatan kuchli va bu so'z, asosan,

«inson tomonidan bo‘ladigan azob» ma’nosida qo‘llanadi. *Jafo* mustaqil so‘z holida juda kam qo‘llanadi. Ko‘pincha *jabr* so‘zi bilan juft so‘z holida (*jabr-jafo*) yoki *qilmoq* fe’li bilan birga qo‘llanadi. *Ozor* so‘zida belgi darajasi *azob*, *jabr* so‘zlariga nisbatan kuchsizroq. Bu so‘z ham mustaqil holda juda kam qo‘llanadi. *Zahmat* mehnat bilan bog‘liq azobni bildiradi. *Alam* bu ma’noda kam qo‘llanadi. *Iztirob*, asosan, «ruhiy azob» ma’nosida qo‘llanadi va unda belgi darajasi *azob* so‘zidagiga nisbatan kuchliroq. Oddiy so‘zlashuvda deyarli qo‘llanmaydi. *Uqubat*, *sitam* so‘zlari yakka holda juda kam ishlatiladi. *Uqubat* so‘zi, ko‘pincha, *azob* so‘zi bilan, *sitam* so‘zi *jabr* so‘zi bilan juft so‘z holida qo‘llanadi.

Bajarmoq, ado etmoq, bitirmoq, o‘rinlatmoq, do‘ndirmoq, o‘tamoq, bajo qilmoq. Ish-vazifa, topshiriqni amalga oshirmoq, bajo keltirmoq. *Bajarmoq, ado etmoq* «ish-vazifa, topshiriqni ijro qilish va yakuniga yetkazish» ma’nosida qo‘llanaveradi. *Ado etmoq* ko‘proq kitobiy uslubga xos. *Bitirmoq, o‘rinlatmoq, do‘ndirmoq, bajo qilmoq*, asosan, «ish-vazifani yakuniga yetkazish» ma’nosida ishlatiladi. *O‘rinlatmoq* kam qo‘llanadi. *Do‘ndirmoq* ko‘proq oddiy so‘zlashuvga xos va unda belgi darajasi kuchli. *Bajo qilmoq* nisbatan eskirgan, kam qo‘llanadi. *O‘tamoq* «burch-vazifani ado etish» ma’nosida qo‘llanadi.

Balo, usta, ustamon, bilag‘on, bilarmon, chechan, epchil, chaqqon, uddaburon. O‘rinlatib bajaradigan, mahorat va chaqqonlikka ega. *Balo* ko‘proq oddiy so‘zlashuvga xos. U «aqliy, jismoniy ish-harakat bajarishda yuqori mahoratga egalik»ni ifodalash uchun qo‘llana oladi. *Usta* aql, malaka talab etadigan harakatlarga nisbatan qo‘llanadi. *Ustamon* quvlik, ayyorlik bo‘yoqqa ega. *Bilag‘on, bilarmon* so‘zlarining xususiyati ularning o‘zagidan anglashib turadi. *Bilarmon* salbiy bo‘yoqqa ega. *Chechan, chaqqon, epchil* «tez va oson bajarish mahoratiga egalik»ni bildiradi. *Uddaburon*, asosan, «ish-vazifani ijro etish mahoratiga egalik»ni ifodalash uchun qo‘llanadi.

Boplamoq, qoyil qilmoq, qoyillatmoq, o‘xshatmoq, o‘rinlatmoq, kelishtirmoq, qotirmoq, do‘ndirmoq, qiymoq, eshmoq, mondalamoq, yasamoq. Ijrosini o‘rniga qo‘ymoq. *Boplamoq, qoyil qilmoq, qoyillatmoq, o‘xshatmoq, o‘rinlatmoq, kelishtirmoq, do‘ndirmoq* oddiy ish-harakatlarga nisbatan ham, shuningdek, bajarilishi ustalik, mahorat talab etadigan harakatga nisbatan ham qo‘llana oladi. *Qiymoq, eshmoq* ko‘proq oddiy so‘zlashuvga xos, bular bajarilishi ustalik, mahorat talab etadigan harakatalarga nisbatan qo‘llanadi va bu so‘zlarda belgi darajasi ancha yuqori bo‘ladi. *Kelishtirmoq* nisbatan kam qo‘llanadi. *Mondalamoq* shevaga xos.

Boshliq, rahbar, yo‘lboshchi, ishboshi, boshchi, katta, kattakon, ulug‘, rahnamo, sardor, peshvo, sarvar, sarkarda, xo‘jayin, kallampo. Guruh, jamoa, xo‘jalik va shu kabilarning ish-harakatida bosh bo‘luvchi, mas’ul shaxs. *Boshliq* «katta jamoa, xo‘jalikka rahbar shaxs» ma’nosida ham, shuningdek,

«uch-to'rt kishidan iborat kichik guruhning juda qisqa muddatli ishiga boshchi shaxs» ma'nosida ham qo'llana oladi. Lekin «katta xo'jalik (muassasa) ish-faoliyatining rahbari» ma'nosida ko'proq oddiy so'zlashuvga xos bo'ladi. *Rahbar*, asosan, «davlat idoralarining boshchilari» ma'nosida qo'llanadi. *Yo'lboshchi* so'zida «boshlovchilik, yetakchilik qilish» bo'yog'i bor. *Ishboshi* nisbatan eskirgan. *Boshchi* kam qo'llanadi. *Katta*, *kattakon*, *ulug'* oddiy so'zlashuvga xos. *Rahnamo* kitobiy uslubga xos, ma'no xususiyati jihatidan *yo'lboshchi* so'ziga yaqin turadi. *Peshvo*, *sarvar* eskirgan, kitobiy. *Sardor*, *sarkarda* kam darajada, asosan, obrazli ifodalarda qo'llanadi. *Xo'jayin* oddiy so'zlashuvga xos, biroz salbiy bo'yoqqa ega. *Kallampo* oddiy so'zlashuvga xos, kam qo'llanadi, salbiy bo'yog'i kuchli.

Chek I – chegara, eng so'nggi chegara. *Sho'xliklariga chek qo'ymoq*. *Bolalarning shodligiga chek yo'q edi*.

Chek II – chegaralari aniq belgilangan yer uchastkasi.

Chek III – qur'a, bir ishni bajarish majburiyatini yuklovchi shartli belgi. *Chek tashlamoq*. *Chek menga chiqdi*.

Chek IV – ma'lum summani bankdan, kassadan olish yoki boshqa yerga o'tkazish huquqini beruvchi hujjat. *Siz bergan chek bilan bankdan pulimni oldim*.

Chek V – 1 Tortmoq. *Iztirob chekmoq*. *G'am chekmoq*. 2 Tushirmoq. *Imzo chekmoq*. *Gul chekmoq*.

G'o'ch (*shevada*) – mard, botir.

Isnod – uyatga yoki ta'naga qoldiradigan, nomiga dog' tushiradigan ish, shunday ishdan keladigan uyatli holat.

Juda, **g'oyat**, **g'oyatda**, **bag'oyat**, **nihoyatda**, **benihoya**, **ashaddiy**, **o'taketgan**, **toza**, **rosa**, **xo'p** (**xo'b**), **biram**, **chunon**, **beqiyos**, **mislsiz**, **obdan**, **o'bdan**, **chandon**, **zap**, **ko'p**, **o'ta**, **uvvalo**, **bisyor**, **yomon**, **kamoli**, **kiroyi**, **o'lgu(n)day**, **o'larday**, **o'larcha**, **qattiq**. **Yuqori darajada**, **ortiq darajada**. *G'oyat*, *g'oyatda*, *nihoyatda*, *benihoya*, *rosa*, *toza* ma'noni yana ham kuchli bo'yoqda ifodalaydi. *Benihoya(t)* nisbatan kam qo'llanadi. *Ashaddiy*, *o'taketgan* so'zlari sifatiiy belgiga nisbatan qo'llanadi. Bular da belgi darajasikuchli. *Obdan*, *o'bdan*, *rosa*, *chunon* so'zlari, asosan, harakatning belgisini bildiradi va bular da harakat darajasi juda so'zidagidan pastroq bo'lishi ham mumkin. *Xo'p*, *rosa*, *biram*, *zap* so'zlari bu ma'noda, asosan, so'zlashuv uslubiga xos. *O'ta* so'zida belgi darajasi yana ham kuchli. Bu so'z oddiy so'zlashuvda deyarli qo'llanmaydi. *Uvvalo* faqat harakatga nisbatan qo'llanadi. Bu so'zda belgi darajasi kuchli. Lekin juda kam qo'llanadi. *Bisyor* eski, kitobiiy. Shunga ko'ra hozir yozuvda juda kam qo'llanadi. *Yomon* oddiiy, jonli nutqqa xos.

Kaniz – 1 Tutqun ayol; cho'ri. 2 Xon, amir va boshqa hukmdorlar saroyidagi xizmatchi ayol.

Kasal, betob, notob, bemor, nosog‘, xasta, og‘riq. Organizmning normal faoliyati buzilgan, sog‘ning aksi. *Kasal* keng tushunchaga ega. U odamga, hayvon yoki jonivorlarga, hatto jonsiz narsalarga nisbatan ham qo‘llanaveradi. Bu so‘z «organizm faoliyatining vaqtincha buzilgan»ligini ifodalash uchun ham, shuningdek, «sog‘ning aksi» ma‘nosida ham qo‘llanaveradi. *Betob, notob, bemor, xasta* odamga nisbatangina qo‘llanadi. *Betob, notob* so‘zlari «vaqtincha deb tasavvur qilinadigan kasal» ma‘nosini bildiradi. *Notob* kam qo‘llanadi. *Bemor* so‘zida ijobiy munosabat ifodalanadi. Bu so‘z oddiy so‘zlashuvga nisbatan yozuvda ko‘p qo‘llanadi. *Xasta* nisbatan eskirgan. *Nosog‘* juda kam qo‘llanadi. *Og‘riq* so‘zi ham bu ma‘noda kam qo‘llanadi.

Kechirim, uzr, afv. Kechirish iltimosi, O‘tinish iltimosi. *Kechirim, uzr* so‘zlari «biror gunoh-aybni kechirish iltimosi» ma‘nosida ham, shuningdek, umuman, «kechirish» ma‘nosida ham qo‘llanadi. *Afv* so‘zi, asosan, «gunoh-aybni kechirish iltimosi» ma‘nosida qo‘llanadi, shuma‘noda ham juda kam qo‘llanadi.

Koshin – 1 Chinniga o‘xshatib ishlangan, yaltiroq, naqshli g‘isht plastinkasi. 2 Bir-biriga zich qilib yopishtirilgan rang-barang shisha, marmar, tosh, yog‘och va shu kabilardan yasalgan surat yoki naqsh.

Ma‘dan – 1 Mineral. 2 Metall. 3 Ruda.

Mufti(y) – musulmonlarda oliy darajadagi ruhoniylar; shariat qonunlarini talqin qiluvchi; fatvo beruvchi lavozimli ulamo.

Murid – pir yoki eshon (murshid)ga qo‘l berib, so‘fiylik yo‘liga kirgan shaxs.

Murshid – tariqat odoblaridan saboq beruvchi pir, shayx va ustoz.

Ovoz, tovush, un, sado, sas, nido, sazo. Eshitish sezgisini uyg‘otuvchi, eshitish a‘zolari orqali qabul qilinuvchi, eshitiluvchi narsa. *Ovoz*, asosan, odam va jonli narsalar tovushini ifodalash uchun qo‘llanadi. *Tovush* odam va boshqa jonli narsalar ovozi, shuningdek, jonsiz predmetlarning urilishi, ishqalanishi va boshqa holatidan paydo bo‘lgan ovozni ifodalash uchun ham qo‘llanadi. *Un* faqat odam ovozi bildiradi va ovoz so‘ziga nisbatan juda kam qo‘llanaveradi. *Sado* jonli va jonsiz narsalarning tovushini bildiradi, lekin tovush so‘ziga nisbatan kam qo‘llanadi. *Sas* shevaga oid so‘z bo‘lib, badiiy adabiyotda, ayniqsa, poeziyada kishi ovozi ma‘nosida qo‘llanadi. *Nido* kitobiy. *Sado* juda kam qo‘llanadi.

Ovqat, taom, oziq, tomoq, xo‘rak, yemish, ne‘mat. Odam, hayvon, umuman, jonivorlar iste‘mol qiladigan suyuq yoki quyuk yegulik. *Ovqat* odam yoki hayvonlar yeydigan narsani bildiradi. *Taom* faqat odamlar iste‘mol qiladigan ovqatni ifodalash uchun qo‘llanadi va *ovqat* so‘ziga nisbatan biroz badiiy bo‘yoqqa ega. *Oziq* «odam va boshqa jonivorlar, hatto o‘simliklar qabul qiladigan ovqat» ma‘nosini ham bildiradi. *Ovqat* va *taom* so‘zlari, asosan, yeyish uchun tayyor holatdagi narsani bildirsa, oziq, umuman, ovqatlanish

uchun lozim bo'lgan tayyor yoki xom holatdagi narsani bildiradi. *Xo'rak, yemish* juda kam qo'llanadi. *Ne'matbadiiy* uslubga xos.

Qiblagoh – 1 Qibla tomon, qibla. 2 O'ta hurmatga loyiq kishi (masalan, ota) va unga murojaat shakli.

Qurultoy – 1 Mo'g'ul va turkiy xalqlarda qadimdan mavjud bo'lgan turli harbiy kengashlar va majlislarning umumiy nomi. 2 O'zbekistonda hozir: biror soha vakillari ishtirokidagi respublika miqyosida o'tkaziladigan katta yig'ilish.

Rabot – 1 Mustahkamlangan qo'rg'onlarda soqchilar turadigan joy yoki bir-biridan ma'lum masofada joylashgan istehkom; qo'rg'on. 2 Savdo yo'llaridagi mustahkamlangan manzil, karvonsaroy. 3 Shahardan chetiroqdagi turarjoy.

Shayx – Islom dini tarqalgan mamlakatlarda, avvalo, bilimdon kishilarga, so'ngra ulamo va faqihlarga berilgan nom; keyinchalik muqaddas joylarning mutasaddilari ham shayx deb yuritilgan.

Suyurg'ol – shoh, xon, amir tomonidan amaldor va sarkardalarga saltanat oldida ko'rsatgan alohida xizmatlari uchun in'om qilingan yer-suv, mol-mulk.

Tayyor, muhayyo, shay, taxt, hozir. Ishlatish, foydalanish yoki boshqa narsa uchun naqd holatda. *Tayyor* kengroq tushunchaga ega. *Muhayyo* ko'proq yozuv uslubiga xos. *Shay* «*tayyor*» ma'nosini kuchli bo'yoq bilan ifodalaydi. U biror narsaga har jihatdan mos holda tayyor ekanlikni bildiradi. *Taxt* so'zi bu ma'noda ko'proq jonli so'zlashuvda qo'llanadi va ma'noni *tayyor* so'ziga nisbatan biroz kuchli bo'yoq bilan ifodalaydi. *Hozir* bu ma'noda juda kam qo'llanadi.

Vaqt, payt, zamon, fursat, mahal, chog', kez, kezak, mavrid, palla, muddat, dam, on, lahza. Yuz beradigan voqea-hodisa va narsalarning asrlar, yillar, soatlar, daqiqalar va h.k. bilan o'lchanadigan davomiyligi. *Vaqt* so'zi qolganlaridan keng tushunchaga ega. *Payt, zamon, mahal, chog', kez, kezak, palla, muddat, dam, on, lahza* so'zlari ma'lum chegaralangan vaqtni bildiradi. Shuning uchun bu so'zlar ifodalanayotgan vaqt chegarasini aniqlab ko'rsatuvchi so'zlar bilan birga qo'llanadi: *yoq payti, bir zamon, har mahal, shu on, shu chog', o'sha kezda, har lahza, kuz pallasi* kabi. *Muddat* o'lchangan, belgilangan vaqtni bildiradi. *Zamon* biror voqea-hodisa bilan xarakterli bo'lgan vaqt oralig'ini ham bildiradi. *Lahza, on* vaqtning juda qisqa darajasini bildiradi va ko'proq kitobiy uslubga xos. *Fursat*, ko'pincha, ma'lum ish uchun lozim bo'lgan, shu ishga belgilangan vaqt ma'nosini bildiradi.

Vatan, mamlakat, yurt, diyor, el, mulk. Kishi tug'ilib o'sgan, o'zi uning fuqarosi bo'lgan joy, territoriya. *Vatan* so'zida fuqaro, xalq tushunchasi u mansub bo'lgan joy tushunchasi bilan birlashgan, shuningdek, unda joy (hudud)ning fuqaro, xalq mansubligi, uning «yashash joyi»i bo'yog'i aks etib turadi. *Mamlakat* ko'proq adabiy nutqqa xos bo'lib, unda «yashash joyi» bo'yog'i juda kuchsiz, hatto yo'q darajada bo'ladi. Bu so'z, umuman, biror xalq

yoki xalqlar uchun umumiy (birlashtiruvchi) hududni bildiradi. *Yurt* ko‘proq oddiy nutqqa xos va u ma’lum joy (hudud) bilan shu joyga mansub xalqni ham qo‘shib ifodalay oladi. *El* nisbatan eskirgan, hozir ko‘proq poetik asarlarda uchraydi. *Diyor* poetik uslubga xos. Bu so‘z, umuman, ma’lum bir joy ma’nosida (ma’lum bir xalqqa mansublik tushunchasiz) ham qo‘llanadi.

Xonaqoh – 1. Masjidning namoz o‘qiladigan, odatda keng va katta xonasi. 2. So‘fiylar mashg‘ulotlarini o‘tkazish uchun mo‘ljallangan katta xona va uning atrofidagi hujralar.

Yog‘iy – dushman, g‘anim.

11-SINF

«**Ha-hu**» **deguncha** – juda qisqa muddatda, tezda. *Ma'nodoshi*: «hash-pash» deguncha; ko'z ochib yumguncha.

Aravani quruq olib qochmoq – uddasidan chiqa olmaydigan ish yoki narsa haqida ortiq darajada maqtanmoq. *Varianti*: **aravani olib qochmoq; olib qochmoq; quruq aravani olib qochmoq.**

Boshi shishmoq – o'ylayverib gangimoq. *Ma'nodoshi*: **boshi qotmoq; miyasi g'ovlab ketmoq.**

Dono – 1 Aqlli, har narsani biladigan: Donolar dunyoni demish ko'pkari, Boqing, O'zbekiston dadil ot soldi! (*A. Oripov*) 2 Aqlsiz, ko'p narsani bilmaydigan: Ammo oyog'ining ostidan narini ko'rmaydigan, vaholanki, hayotdan faqat nuqson izlaydigan ayrim «dono» vaysaqilar, afsuski, bor. (*O' Usmonov*)

Enka-tenkasi chiqmoq – 1. Qiynalib ketmoq. *Varianti*: **enka-tenkasini chiqarmoq.** 2. To'satdan qattiq qo'rqmoq.

Ep bilmaslik – noloyiq, yarashmaydigan ish deb bilmoq. *Ma'nodoshi*: **ep ko'rmaslik.**

Esi chiqib ketmoq – nihoyatda qattiq qo'rqmoq. *Varianti*: **esxonasi chiqib ketmoq.** *Ma'nodoshi*: **jon-poni chiqib ketmoq; joni xalqumiga kelmoq.** *O'xshashi*: **kayfi uchmoq; yuragi chiqib ketmoq.**

Esi ketmoq I – 1. Qiynalib holsizlanmoq. *O'xshashi*: **holdan toymoq; holdan ketmoq.** 2. Qayta-qayta mehribonlik, xayrixohlik bildirmoq.

Esi ketmoq II – xayoli biror narsa haqidagi o'y-xotiralar bilanband bo'ldi.

Hasratidan chang chiqmoq – ortiq darajada norozilik bildirib gapirmoq.

Hushi boshidan uchmoq – esankiramoq. *Ma'nodoshi*: **hushini yo'qotmoq.**

Husnixat – 1 Chiroyli yozuv: U kishi Ufa shahrida ta'lim olgan muallimani yollab onamni o'qitgan ekanlar. Men oyimning pinjiga suqilib

Ich-etini yemoq – ruhan azoblanmoq, ezilmoq (fikir-o'yini boshqalarga aytmay). *Varianti*: **ichini yemoq; etini yemoq.** *Ma'nodoshi*: **o'z yog'iga o'zi qovurilmoq.** *O'xshashi*: **ichini kemirmoq; o'zini o'zi yeb qo'yimoq.**

Ipidan ignasigacha – butun tafsiloti bilan, mayda-chuydasigacha batafsil. *Varianti*: **ignasidan ipigacha** *Ma'nodoshi*: **miridan sirigacha; qilidan quyrug'igacha.** *O'xshashi*: **boshdan oyoq.**

Istarasi issiq – xush ko'rinishli, yoqimli, jozibador. *Varianti*: **yulduzi issiq; sitorasi issiq.** *Zidi*: **so'xtasi sovuq.**

Jon kuydirmoq – ruhan kuchli bezovtalangan holda g'am xo'rbo'lmoq.

Kamtarin – 1 Juda kamtar, xokisor: Kamtarin bo‘l, hatto bir qadam O‘tma g‘urur ostonasidan. Piyolani inson shuning-chun O‘par doim peshonasidan. (*E. Vohidov*) 2 Juda maqtanchiq: Agar Kesakpolvonni nazarda tutib, shunday desangiz, adashasiz. Chunki u «kamtarin» banda qudrat bobida o‘zidan oldin faqat Asadbekni ko‘radi. (*Tohir Malik*)

Kayfi buzuq - kayfiyati yomon, xafa. *Ma‘nodoshi: ta‘bi xira; ta‘bi tirriq. O‘xshashi: avzoyi buzuq.*

Ko‘nglida kiri yo‘q – kek saqlamaydigan, g‘arazi yo‘q, begidir. *Varianti: yuragida kiri yo‘q. O‘xshashi: ko‘ngli toza.*

Ko‘ngliga qo‘l solmoq – eng yashirin fikr-o‘yini bilishga harakat qilmoq. *Varianti: yuragiga qo‘l solmoq. O‘xshashi: qo‘yniga qo‘l solmoq.*

Ko‘rpasiga qarab oyoq uzatmoq - imkoniyatini hisobga olib ish tutmoq. *Varianti: ko‘rpaga qarab oyoq uzatmoq.*

Ko‘z ilg‘amas I – bilinar-bilinmas, mayda.

Ko‘z ilg‘amas II – cheksiz, poyoni (oxiri) ko‘rinmaydigan.

Ko‘ziga issiq ko‘rinmoq – 1. Tanishdek tuyulmoq. 2. O‘ziga tortmoq, yoqimli bo‘lmoq. *Varianti: ko‘ziga o‘tday ko‘rinmoq. Zidi: ko‘ziga sovuq ko‘rinmoq.*

Ko‘zining paxtasi chiqmoq – g‘azabi ko‘zida aks etib, ko‘zi chaqchaymoq. *Ma‘nodoshi: ko‘zi qinidan chiqib keta yozdi.*

Ko‘zining yog‘ini yemoq – o‘zini kimgadir yaqin ko‘rsatib, uning xayrixohligidan shaxsiy manfaati yo‘lida foydalanmoq.

Labi labiga tegmaydi - juda tez va ko‘p gapirmoq.

Labini tishlamoq – kutilmagan hodisaga duch kelib, nima deyishini bilmay qolmoq. *O‘xshashi: tilini tishlamoq.*

Mazasi qochdi – 1. Sog‘lig‘i yomonlashdi. *Varianti: mazasini qochirmoq. O‘xshashi: tobi qochdi.* 2. Biror ish yomonlashdi, inqirozga yuz tutdi. *Ma‘nodoshi: mazasi ketdi.*

Mum tishlamoq – mutlaqo gapirmaslik, suhbatda mutlaqo qatnashmaslik. *Ma‘nodoshi: og‘ziga tolqon solmoq; mog‘ziga qatiq ivitmoq. O‘xshashi: «lom-mim» demadi; dami chiqmadi; damini chiqarmadi; og‘zini ochmadi.*

Nog‘orasiga o‘ynamoq Kimningdir izmi, yo‘l-yo‘rig‘i bilan ish ko‘rmoq. *Varianti: nog‘orasiga o‘ynatmoq; childirmasiga o‘ynamoq.*

O‘pkasi to‘lmoq – iztirob chekib, yig‘lab yuborish holatiga yetmoq. *O‘xshashi: xo‘rligi kelmoq; yig‘lamoqdan beri bo‘lmoq.*

Og‘zining tanobi qochmoq – behad sevinmoq, xursandligi tufayli lab-lunjini yig‘ishtirib ololmaslik. *Ma‘nodoshi:* **og‘zi qulog‘iga yetmoq; boshi ko‘kka yetmoq; terisiga sig‘may ketmoq; qo‘yi mingga yetmoq.**

Oyog‘iga bolta urmoq – mavqeyidan mahrum etadigan zarba yetkazmoq. *Ma‘nodoshi:* **payini qirqmoq.**

Payiga tushmoq – 1. Zimdan yurib butun xatti-harakatini ta‘qib qilmoq. *Ma‘nodoshi:* **iziga tushmoq; ketiga tushmoq; orqasiga tushmoq. O‘xshashi:** **payidan tushmoq.** 2. Manfaatdor bo‘lgani holda berilib harakat qilmoq. *Ma‘nodoshi:* **ketiga tushmoq.**

Podadan oldin chang chiqarmoq – ro‘yobga chiqishi aniq bo‘lmagan narsa haqida hovliqmalik bilan vaqtdan ilgari gapirib yurmoq. *Varianti:* **podadan avval chang chiqarmoq. Ma‘nodoshi:** **to‘ydan ilgari nog‘ora qoqmoq.**

Qildan qiyiq axtarmoq – yomon niyat bilan deyarli aybi yo‘q odamning faoliyatidan ayb topishga harakat qilmoq. *Varianti:* **qildan qiyiq qidirmoq. Ma‘nodoshi:** **tirnoq orasidan kir izlamoq.**

Qo‘li kalta – imkoniyati cheklangan. *Varianti:* **qo‘li qisqa. Zidi:** Qo‘li uzun.

Qo‘lini sovuq suvga urmaslik – qiyinroq jismoniy mehnatni mutlaqo qilmaslik. *Varianti:* **qo‘lini sovuq suvga urdirmaslik.**

Qo‘ltig‘iga suv purkamoq – biror ishni qilishga o‘chakishtirmoq, gijgijlamoq.

Qo‘y og‘zidan cho‘p olmagan – nihoyat darajada beozor, mo‘min.

Qora terga botmoq – haddan tashqari zo‘r berish natijasida mo‘l-ko‘l terlamoq. *Varianti:* **qora terga tushmoq.**

Sharofat – 1 Xosiyat, yaxshilik: Xolisan aytganda, shularning sharofati bilan qishda loyi, yozda tuprog‘i ko‘pchib yotadigan qo‘rg‘on ko‘chasi bir tekis qilib asfaltlandi, gaz quvuri keldi, kechalari chiroq o‘chib qolmaydigan bo‘ldi. (*Erkin a‘zam*) 2 Kasofat, yomonlik, kasr: Sharif Vallomatning «sharofati» bilan ishdan ketib, tish kavagiga bekitganini ham yeb-yitirib, hattoki bir-ikkita gilamlarini ham sotib, shipshiydam uyda xotini-yu uchta bolasi bilan g‘arib bo‘lib o‘tirganini bilardi. (*Murod Muhammad Do‘st*)

Sirkasi suv ko‘tarmaydigan – tanqidga mutlaqo chidamaydigan.

Soyasiga ko‘rpacha solmoq – izzat-hurmat qilishni me‘yoridan o‘tkazib yubormoq. *Varianti:* **soyasiga ko‘rpacha yozmoq; soyasiga ko‘rpacha to‘shamoq. O‘xshashi:** **boshiga ko‘tarmoq.**

Tinkasi qurimoq – toliqmoq, darmonsizlanmoq. *Varianti:* **tinka-madori qurimoq. Ma‘nodoshi:** **holdan toymoq; holdan ketmoq.**

Tishi o‘tmaydi – 1. Biror qattiqroq narsani maydalashga, chaynashga

tishining qurbi yetmaydi. 2. Yenga olmaslik; o'zlashtira olmaslik. 3. Idrok qilolmaslik, uqib yoki tushunib ololmaslik.

Xamir uchidan patir – katta, ko'p narsadan boshlang'ich va kichikbir qism.

Xamirdan qil sug'urganday – osonlik bilan, hech qanday qiyinchiliksiz.

Xushbo'ylik – 1 Bir kun burun shovullab yog'gan yomg'ir va tong tarovati bois olam bag'oyat chiroyli hamda tiniq, havo esa musaffo va xushbo'y edi. Bu xushbo'ylikni rasadxona ortidagi tog'dan yelayotgan mayin shaboda olib kelardi. (*Nabi Jaloliddin*) 2 Qo'lansa hidlilik, badbo'ylik: Bulardan bir qadoq sovun olmoq uchun yo dimog'ni ro'mol bilan bog'lash kerak, yoki burunni yeng ichiga olib turish kerak. Dunyodagi hidlar ichida sovun bozorining hididay «xushbo'ylik» jahonda bo'lmasa kerak. (*G'afur G'ulom*)

Yetti uxlab tushida ko'rmaslik – hech qachon ko'rmaslik.

Yetti uxlab tushiga kirmaslik – mutlaqo o'ylamaslik, kutmaslik.

Yuragi qon bo'lmoq – 1. Diltang bo'lmoq, ziq bo'lmoq. *Varianti: yurak-bag'ri qon bo'lmoq; bag'ri qon bo'lmoq; yurak-bag'ri xun bo'lmoq; bag'ri xun bo'lmoq; qon bo'lmoq.* *Ma'nodoshi: yuragi siqilmoq.* 2. Ruhan azoblanmoq. *Varianti: yurak-bag'ri qon bo'lmoq; yurak-bag'ri xun bo'lmoq (eskirgan); yuragi xun bo'lmoq (eskirgan); bag'ri xun bo'lmoq (eskirgan); qon bo'lmoq.* *Ma'nodoshi: yuragi ezilmoq.*

Yuragi orqasiga tortib ketmoq – bir lahza ich-ichidan qo'rquvaralash qattiq hayajonlanmoq. *Varianti: yuragi orqasiga urib ketmoq.*

Yuragi po'killamoq – biror yoqimsiz ishning yuz berishidan hadiksirammoq.

Yuragi qon bo'lmoq – diltang bo'lmoq, ziq bo'lmoq, ruhan azoblanmoq.

Yuragi qoq yorila yozdi – sevinib, juda kuchli hayajonlanmoq.

Yuragi tars yorilib ketayozdi – sabr-chidami tugab, xunob bo'lib ketmoq.

Yuragi toshib ketmoq – kechinmalari ichiga sig'may, kimgadir aytish ehtiyoji tug'ilmoq.

Yuragini yormoq I – qattiq cho'chitib qo'rqitmoq. *Ma'nodoshi: O'takasini yormoq. O'xshashi: kayfini uchirmoq.*

Yuragini yormoq II – ichidagi istak yoki dardini aytmoq.

Yuzi shuvut bo'lmoq – uyatli holatda qolmoq. *Varianti: beti shuvut bo'lmoq; Zidi: yuzi yorug' bo'lmoq.*

Yuzidan o'ta olmaslik – biror ishni qilishda kimningdir ra'yi, xohishi bilan hisoblashmoq.

Yuziga oyoq qo'ymoq – behurmat qilish darajasida hisoblashmaslik.
Varianti: yuziga oyoq bosmoq; yuziga oyoq tiramoq.

Mundarija

LUGʻATLAR IZOHI	1
5-SINF	1
8-SINF	6
9-SINF	15
10-SINF 1-QISM	16
10-SINF 2-QISM	19
11-SINF 1-QISM	20
11-SINF 2-QISM	22
SINONIM VA IBORALAR IZOHI.....	27
10-SINF	27
11-SINF	33